

2. Хотинський Ю. Організаційні аспекти бухгалтерського обліку // Бухгалтерський облік і аудит. – 2003. – № 4. – С. 36-39.
3. Методичні рекомендації із застосування регістрів бухгалтерського обліку, затверджені наказом МФУ від 29.12.2000 № 356.
4. Закон України "Про електронний цифровий підпис" від 22.05.03 р. № 852-IV.
5. Закон України "Про електронні документи та електронний документообіг" від 22.05.2003 № 851-IV.
6. Положення "Про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку", затверджене наказом МФУ від 24.05.1995 р. № 88.
7. Пушкар М.С. Облікова політика і звітність : навчальний посібник. – Тернопіль : Карт-бланш, 2003. – 141 с.
8. Пархоменко В. Документальне забезпечення основ бухгалтерського обліку // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 3. – С. 23-28.
9. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарі : практичний посібник / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко. – К. : Лібра, 2001. – 840 с.

УДК 336.221.2 (045) *Викл. Л.В. Андрейків – Інститут підприємництва та перспективних технологій при НУ "Львівська політехніка"*

ДИВЕРГЕНЦІЯ ПРИНЦИПІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ

Досліджено класичні та сучасні наукові підходи щодо визначення та класифікації принципів оподаткування та принципів системи оподаткування, запропоновано шляхи їх систематизації та класифікації у спрощених режимах оподаткування, що сприяє можливості їх порівняння, та відбору для ефективного формування податкової системи.

Teacher L.V. Andreykiv – Institute of Business and Innovative Technologies at NU "L'viv's'ka Politekhnik"

Functioning principles divergence of the taxation simplified system

Scientific modern and classical approaches have been studied concerning definitions and classifications of the principles of taxation and taxing system. The means of them systematization and classification in simplified regulations of taxation have been offered which helps to their comparison, selection and effective formation of taxing system.

Вступ. Найважливішим інструментом узгодження індивідуального інтересу підприємця і суспільних інтересів є податкова система. Здійснення цілеспрямованої та виваженої політики у цій сфері є головною умовою економічного та соціального розвитку суспільства, вона будується на закладених принципах оподаткування. В умовах сьогодення виникає проблема формування такої податкової політики, яка сприяла б з одного боку, виконанню державою своїх функцій, з другого не перешкоджала формуванню у суб'єктів підприємництва необхідного обсягу капіталу і на цій основі створювала умови для розвитку усіх галузей економіки.

На сьогодні існують різні наукові підходи щодо визначення та класифікації принципів оподаткування та принципів системи оподаткування, що спонукає нас до аналізу та вивчення цієї теми. Такі підходи розглядали у своїх працях класики економічної теорії: А. Сміт, Д. Ж. Рікардо, Б. Сей, А. Вагнер та інші; вітчизняні науковці: А. Крисоватий, А. Смірнов, А.В. Бризгалін, Ю. Конрад, І. Луніна та інші провідні вчені.

Мета статті. Вивчення залежності принципів системи оподаткування від принципів оподаткування, що складались та різнились в кожному історичному періоді, а також їх систематизація та класифікація у спрощених режимах оподаткування постає метою нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Наукове забезпечення побудови теоретичної моделі податкової системи, окрім дослідження сутності і змісту категорії податків як своєї вирішальної передумови, передбачає визначення принципів системи оподаткування на основі яких будується і функціонує податкова система. Принципи (від лат. *principium* – основа, першооснова) – це основні і керівні ідеї, провідні постулати, що визначають початки будь-чого. Оподаткування – процес справляння податків. Система оподаткування – це сукупність податків, що сплачуються до бюджетів і державних цільових фондів у встановленому законами порядку, а також права, обов'язки й відповідальність платників [1]. Ці три визначені нами категорії взаємопов'язані та взаємозалежні, спробуємо простежити це шляхом їх генезису в окремі історичні періоди.

Перелік задекларованих вітчизняних принципів оподаткування з точки зору теорії являє собою розширену копію класичних принципів оподаткування, які з урахуванням конкретних історичних умов розвитку суспільства знайшли своє відображення у працях видатних філософів і науковців минулого серед яких: А. Сміт, Д. Рікардо, Ж.-Б. Сей, А. Вагнер, А. Шефле, С. де Сімонді, Р. Солоу, М. Фрідмен, Г. Хезліт, Д. Роббінсон, Дж. Мід, А. Лаффер, Р. Мандаль, Дж. Гільдер, М. Фелдстайн, Г. Шмольдерс, М. Бернс, Г. Стайн та інші.

Актуальним та необхідним стає дослідження та пізнання наукової думки західних економістів, які у різні періоди свого життя займались дослідженнями податків, висловлюючи при цьому прогресивні ідеї. Науково-методично підійдемо до дослідження наукової думки в оподаткуванні, починаючи її аналіз із часів меркантилістів і фізіократів, спираючись на наукові розробки класиків політичної економії, прихильників маржиналізму, кейнсіанства та поступово – до думки вчених науковців сучасності.

Систематизація історичного розвитку оподаткування дала змогу виділити три його етапи: перший етап охоплює стародавній світ і початок середніх віків, другий – XVI-XVIII ст., третій – XIX-XX ст. Спочатку податкова теорія була створена (і довгий час панувала) у рамках класичної економічної школи (А. Сміт, Д. Рікардо, Ж.-Б. Сей та ін.), в основі якої знаходилась концепція пріоритету пропозиції як чинника, що визначає попит через стан ринку ресурсів. Оподаткування розглядалося винятково як спосіб створення фінансової бази для виконання цих двох функцій. Економічні принципи оподаткування являють собою сутнісні, базисні положення, що стосуються доцільності й оцінки податків як економічного явища. Уперше ці принципи сформулював у 1776 р. Адам Сміт у його роботі "Дослідження про природу і причини багатства народів". Він виділив чотири принципи оподаткування, названих пізніше "декларацією прав платника":

1. Принцип справедливості, що полягає в рівному обов'язку громадян платити податки відповідно до своїх доходів "...відповідно їх доходу, яким вони користаються під заступництвом і захистом держави";

2. Принцип визначеності, з якого випливає, що сума, спосіб, час платежу повинні бути заздалегідь відомі платникові податків;
3. Принцип зручності, відповідно до якого податок має стягуватися у такий час і такий спосіб, які найбільш зручні для платника.
4. Принцип економії, відповідно до якого витрати зі стягування податку повинні бути менші ніж самі податкові надходження.

Ускладнення (відносно періоду формування класичної школи) соціально-економічної структури суспільства, яке визначає виникнення нових закономірностей здійснення економічних процесів, зумовило розвиток теорії оподаткування з урахуванням посилення соціальної та економічної діяльності держави.

З початку XX ст. утверджується думка, висловлена А. Вагнером, згідно з якою фіскальна мета податку замінюється соціальною. Це було спричинено початком нової епохи, появою нових соціальних ідеалів. Найбільш вдале групування принципів оподаткування було зроблене німецьким фінансистом А. Вагнером, який відокремив теоретичні засади оподаткування від практичних міркувань техніки справляння податків, він виділив етичні засади оподаткування:

1. Загальність – трактується як рівність всіх перед податками, відсутність привілеїв для окремих осіб, класів через їх суспільне становище або інші причини.
2. Недоторканість особистої свободи платників.
3. Рівність (відповідність податків доходам) передбачає застосування прогресивного оподаткування, стягнення податків за ставками, які збільшуються внаслідок зменшення розмірів доходів.
4. Визначеність.
5. Зручність.
6. Дешевизна і мінімум податкового тягаря.
7. Належний вибір джерел податків.
8. Достатність і еластичність надходжень від податків.

Звернемось до вчення російських фінансистів, серед яких: В. Твердохлебов, Н. Тургенєв, Г. Озеров, І. Кулішер. Вони розглядали податки як знаряддя економічних і соціальних реформ з метою перерозподілу майна, підтримки одних форм господарювання та розвитку інших. Незважаючи на те, що їх податкові теорії мали суто прикладний характер (вони обмежувалися вивченням способів мобілізації фінансових ресурсів для утримання держави), в них були враховані закономірності розвитку товарно-грошових відносин і міжнародні тенденції формування основ ринкового господарювання. Рекомендації цих учених використовували для вироблення заходів щодо зміцнення фінансового господарства країни.

Коментуючи і досліджуючи чотири основні положення оподаткування, сформульовані А. Смітом, Н.І. Тургенєв робить наголос на загальному правилі: податок завжди повинен сплачуватися з доходу, а точніше – з чистого доходу, а не з самого капіталу. Це необхідно для того, щоб джерела державних доходів не вичерпувалися.

Характеристика трьох етапів розвитку оподаткування дає нам можливість виявити залежність між принципами оподаткування та економічною і со-

ціальною політикою, яку здійснює держава. Саме принципи оподаткування закладені в основу побудови системи оподаткування, а її функціонування визначає ефективність податкової системи загалом. Спробуємо довести це твердження, беручи до уваги прямий зв'язок між вказаними нами трьома категоріями на етапі сучасного стану економіки, розглядаючи підходи сучасних науковців.

Найбільш поширені думки вітчизняних науковців щодо принципів, яким має відповідати сучасна податкова система, пов'язані з дотриманням необхідності виділення на сучасному етапі 4-х груп принципів оподаткування, як це проголошував свого часу А. Вагнер. Це фінансово-бюджетні, політико-економічні, соціально-етичні принципи та принципи, що стосуються правового і технічного аспектів оподаткування. Їх доцільно також використовувати і як критерії оцінки чинної податкової системи.

З реалізації першої групи принципів з'ясовується найперша й очевидна ознака формування податкової системи – достатність, тобто податкова система має бути сформована таким чином, щоб забезпечувати покриття доцільно обмежених витрат, які фінансуються за рахунок податків. Здатність до збільшення – наступна ознака, що витікає з цієї групи принципів: податкові надходження повинні збільшуватися за досить короткий строк і настільки, наскільки це є необхідним для фінансування додаткових бюджетних витрат. З групи політико-економічних принципів виділяється ознака спрямованості на економічне зростання, тобто оподаткування не повинне створювати перешкод для економічного зростання, понад це, воно має йому сприяти. Важливим у цій групі є також нейтральність щодо конкуренції. Оподаткування не повинне викривляти конкуренцію як між підприємствами та галузями в середині країни, так і між вітчизняними й зарубіжними підприємствами. Група соціально-етичних принципів передбачає реалізацію загального характеру оподаткування, тобто всі платоспроможні особи мають залучатися до сплати податків; справедливність оподаткування – однакове оподаткування за однакових або аналогічних обставин, а за різних – відповідним чином диференційоване; відносність – податкове навантаження повинне розподілятися таким чином, щоб при цьому платоспроможність кожного платника податків зменшувалась відносно однаковою мірою. Відповідно до принципів четвертої групи, оподаткування має бути наочним (транспарентним, прозорим) і практичним.

Свій підхід запропонував А. Смірнов, він вважав, що основними принципами оподаткування є такі: достатність, продуктивність, еластичність, стабільність, фінансовий федералізм, визначеність, економність, зручність для платника податків, вибір джерела оподаткування та нейтральність. Більш обґрунтованою виглядає систематизація принципів оподаткування, якої дотримуються Ю. Конрад та І. Луніна. Вона найбільше відповідає фундаментальним ознакам, розробленим класиками оподаткування: фінансово-бюджетній, політико-економічній, соціально-етичній та групі, що стосується правового і технічного аспектів оподаткування, її доцільно визначити як організаційну. Виходячи з такого поділу, далі подано класифікацію розглянутих вище принципів, які є результатом як творчого розвитку фундаментальних набутків, так і врахування сучасних теорії та практики оподаткування.

Такий підхід реалізують окремі автори під час формування певних груп принципів оподаткування. Зокрема, А. Бризгалін веде мову про такі три групи: організаційні, економічні та юридичні. А.В. Бризгалін зазначає, що кожній сфері податкових відносин відповідає власна система організаційних, економічних та юридичних принципів [2]. Можна погодитись із думкою А.В. Бризгаліна, і дійти висновку, що власна система принципів оподаткування наявна у різних сферах податкових відносин, таку сферу досліджуємо ми, між суб'єктами господарської діяльності малого бізнесу та державою. На сьогодні ці відносини пов'язані із функціонуванням єдиного податку для малого бізнесу, спробуємо з'ясувати, на яких принципах функціонує спрощена система оподаткування.

На сьогодні існують дві системи оподаткування загальна та спрощена. Принципи побудови закріплені законодавчо щодо функціонування загальної системи оподаткування, вони закріпилися в нормативних актах з початку становлення податкової системи України та прийняття 25 червня 1991 р. Закону України " Про систему оподаткування ". Цим Законом було створено передумови для її подальшого розвитку. Сьогодні принципами побудови системи оподаткування в Україні проголошено: стимулювання науково-технічного прогресу, технологічного оновлення виробництва, виходу вітчизняного товаровиробника на світовий ринок високотехнологічної продукції; стимулювання підприємницької виробничої діяльності та інвестиційної активності; обов'язковість; рівнозначність і пропорційність; рівність, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації; соціальна справедливість; стабільність; економічна обґрунтованість; рівномірність сплати; компетенція; єдиний підхід; доступність [1].

Розглянувши принципи побудови системи оподаткування в Україні, зазначимо, що на сьогодні поряд із загальною функціонує спрощена системи оподаткування обліку та звітності. Першим кроком у запровадженні спеціальних методів оподаткування стало прийняття у 1998 р. Указу Президента України №727/98 "Про спрощену систему оподаткування, обліку і звітності суб'єктів малого підприємництва", іменовану в народі "єдиним податком". Головною метою запровадження спрощеного режиму оподаткування було досягнення більше соціальних, ніж економічних цілей. Така спрощена система для суб'єктів малого підприємництва мала забезпечити реалізацію принципу соціальної справедливості оподаткування, коли рівень податкового навантаження відповідає рівню можливостей сплачувати податки. Саме завдяки зниженню податкового навантаження й спрощенню механізму адміністрування сплати податків було створено сприятливі умови для самозайнятості працездатного населення і послаблено соціальну напругу в країні без витрат бюджетних коштів, а також створено близько 500 тис. нових робочих місць. Основними особливостями цієї системи мали стати такі принципи: розповсюдження лише на суб'єктів малого підприємництва; застосування презумптивного принципу оподаткування на основі оцінки його потенційного обсягу, відповідно до загальних принципів системи; зменшення обсягу обліку та спрощення його системних характеристик; дотримання принципу добровільності вибору між загальною та спрощеною системою.

Проаналізувавши особливості принципів загальної та спрощеної системи оподаткування, можна простежити абсолютні відмінності між ними, вони проявляються насамперед у тому, що принципи побудови загальної системи оподаткування визначені законодавчо, стосовно спрощеної, то ці принципи вважаємо визначеними лише як наслідок запровадження цієї системи оподаткування. Зважаючи на особливості призначення та функціонування спрощеної системи оподаткування, пропонуємо свій підхід до визначення принципів, на яких вона повинна будуватись і, як наслідок, ефективно функціонувати.

Такий підхід дасть змогу ще вищого рівня узагальнення, спрощення попередньо впорядкованого переліку принципів оподаткування. Таким чином, цей перелік може містити ті параметри оподаткування, які мають критично важливе значення, характеризуючи оптимальну податкову систему. Здійснений аналіз принципів оподаткування дає змогу запропонувати й напрями досягнення таких характеристик.

Табл. 1. Характеристика оптимальних принципів системи оподаткування

Група організаційних принципів системи оподаткування	Покликані забезпечити транспарентність в оподаткуванні: • принцип визначеності; • принцип зручності
Група соціально-економічних принципів системи оподаткування	Покликані забезпечити фіскальну достатність та справедливість в оподаткуванні: • принцип достатності та еластичності надходжень від податків; • принцип справедливості

Низку принципів, які входять до групи організаційних, доцільно об'єднати такою їх характеристикою як транспарентність, що охоплює чіткість, простоту, визначеність, прозорість та наочність оподаткування. Принцип визначеності, з якого випливає, що сума, спосіб, час платежу повинні бути заздалегідь відомі платникові податків. Принцип зручності, відповідно до якого податок має стягуватися в такий час і такий спосіб, які найбільш зручні для платника.

Група соціально-економічних принципів покликана забезпечити фіскальну достатність та справедливість в оподаткуванні. Через принцип достатності, еластичності надходжень від податків досягається дохідно-формульний потенціал податкової системи. Принцип справедливості проявляється, на нашу думку, в рівності суб'єктів господарювання в оподаткуванні, яка є його фундаментальною ознакою та неприпустимість паушального оподаткування, що, на наш погляд, здатен порушити цей принцип.

Висновки. Неузгодженість окремих принципів формування податкової системи не звільняє від необхідності осмислення та обізнаності з усім їх переліком, що є результатом надбань багатьох поколінь учених і практиків. Скоріше навпаки, наявність такої неузгодженості робить особливо актуальним їх вивчення, оскільки у практичній діяльності побудова податкової системи – це постійний пошук компромісу між окремими, не повною мірою узгодженими принципами.

Фундаментальні принципи оподаткування не піддаються кон'юнктурним змінам, і стосовно них не може стояти питання про їх визнання. Воно може розглядатися лише щодо наслідків їх дотримання чи недотримання. Перспективне лише те реформування, яке розвивається в напрямі утвердження теоретичних принципів.

Досвід вітчизняного оподаткування переконує, що на всіх етапах його становлення практика не керувалася достатньою мірою такими положеннями економічної теорії. Теоретичні принципи оподаткування визначені протягом століть, починаючи з XVI ст., практично залишилися незмінними, їх можна визнати такими, проте, як свідчить історичний досвід, ці принципи змінюються практично на кожному новому етапі розвитку держави, це може бути пов'язано з обранням державою нової економічної політики, розвитком нових сфер у бізнесі. Проте загальні принципи повинні зберегти своє місце, оскільки їх дотримання покликане забезпечити ефективність податкової системи загалом:

- реалізація принципів економічної ефективності, соціальної справедливості, рівності усіх перед законом та недопущення податкової дискримінації;
- оптимального поєднання інтересів держави та платників;
- сприяння інвестиційним процесам та економічному зростанню
- формування податкових правовідносин на засадах, що відповідають вимогам громадянського суспільства і правової держави.

Така систематизація сприяє можливості порівняння принципів, а значить, їх ефективному відбору для максимального використання переваг системного підходу до формування податкової системи.

Література

1. Закон України "Про систему оподаткування в Україні" від 18.02.97 р. № 77/97–ВР (із внесеними змінами і доповненнями).
2. [Електронний ресурс]. – Доступний з: [http://www.polkaknig\(at\)narod.ru](http://www.polkaknig(at)narod.ru)
3. Указ Президента України від 28.06.99 р. № 746 "Про внесення змін до Указу Президента України "Про спрощену систему оподаткування, обліку і звітності суб'єктів малого підприємництва" від 03.07.98 р. № 727".
4. Ластовецький А. Оподаткування – найголовніший посередній метод державного регулювання підприємництва // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 7. – С. 76-81.
5. Музиченко С.А. Концептуальні напрями вдосконалення системи оподаткування підприємств малого бізнесу // Формування ринкових відносин в Україні. – 2003. – № 12. – С. 69-74.

УДК 336.225+331.25(477) Ст. викл. О.І. Білик – Інститут підприємництва та перспективних технологій при НУ "Львівська політехніка"

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ В СИСТЕМІ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Висвітлено основні правові аспекти оподаткування операцій з недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Розглянуто основні проблеми та недоліки сучасної системи оподаткування в галузі додаткового пенсійного забезпечення; подано низку пропозицій щодо їх усунення.

Senior teacher O.I. Bilyk – Institute of Entrepreneurship and Perspective Technologies at National University "Lviv'ska Politehnika"

Special futures of taxation in the Pension system

Main legal aspects of taxation operation in private pension system in Ukraine are highlighted in the article. Author has highlighted basic problems and defects modern taxation system in branch of extra pension ensuring; is given row of suggestions of removing them.